

parçasıydı. Memlük İmparatorluğunu saran durgunluğa paralel olarak Avrupa endüstrisi hızla gelişti. Batıdaki teknolojik gelişmeler ticarete Doğu'ya bağlı (pamuk hariç) Avrupalı tüketicileri bağımlılıktan kurtardı. Teknolojik ve ticarî teşebbüs artık Batıya kaydı ve Akdeniz ticaretinde sınırsız kontrole sahip olan İtalyanlar aracılığıyla Yakın Doğu pazarları yüksek kaliteli, ucuz ürünler ile doldu taşı. Bazı durumlarda bunlar tarım ürünleriydi, bunlara sadece temel ihtiyaç ürünleri değil Suriye'nin ilk İslâm döneminde ünlü olduğu lüks sayılan zeytin yağı, kuru üzüm, sabun ve kâğıt gibi ürünler de dahildir⁷¹.

ABSTRACT

HISTORY OF PAPER INDUSTRY IN THE MIDDLE AGE IN SYRIA

Besides analysing the development and spread of the mediaeval paper industry and the production of paper in al-Sham region, this article presents the main raw materials used for the manufacture of paper and the places on which this industry concentrates during Middle Ages.

Key Words: Al-Sham, paper, production, Middle Ages, paper industry, European Countries.

KİTABİYAT

Ali ÜREMİŞ*

Ali b. Hâmid b. Ebî Bekr el-Kûfî, **Fathnamah-i Sind** (:Chachnâmah), (nşr. N.A. Baloch), İslâmabad 1983, 284 s.; Ali Kûfî, **Fethu's-Sind** (Cac-nâme), (nşr. S. Zükkâr), Beyrut 1992, 366 s.¹

İndus (Sind) bölgesine gerçekleştirilen İslâm akın ve fetihlerinin, özellikle de Sind fâtihisi olarak bilinen Muhammed b. Kâsım'ın fütuh hareketinin ülkemizde yeterince aydınlatıldığını söylemek zordur. Bu husustaki boşluğun ortaya çıkmasında kaynak yetersizliği kadar, konu hakkında ayrıntılı bilgi veren önemli bir eserin de Türk tarihçileri tarafından kullanılmaması² etkili olmuştur. Tanıtımı yapılacak eser, sahadaki bu eksikliği giderecek türden önemli bir ana kaynaktır.

Muhammed b. Kâsım es-Sekaff'nin muâsırı meçhul bir müellif; onun, 712-715 yılları arasında Sind beldelerinde -yaklaşık olarak bugünkü Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'in yer aldığı toprakların bir kısmı- gerçekleştirdiği icraatı detaylı şekilde anlatan Arapça bir eser kaleme almıştır. Bu eser uzunca bir aradan³ sonra, komutan Ali b. Hâmid b. Ebî Bekr el-Kûfî tarafından, Aşağı Pencap ve Sind'in Gur'lu hükümdarı Nâsiruddin Kabaca'ya (1206-28) sunulma,

* Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

¹ İngilizce (A): Önsöz, s.XI-XII; not ve değerlendirmeler, s.1-158 + 2 harita. Farsça (B): İçindekiler, s.I-XIV; mukaddime-i musahhih, s.XV-XXV; sultana övgü, tercüme sebebi vs. hak. bilgi, s.1-10; metin, s.10-191; kelimelerin değişik okunuşları, s.193-258; fihrist ve bibliyografya s.264-84 Arapça: 2 harita; mukaddime, s.3-14; metin, s.15-240; içindekiler, s.241-5; genel dizin, s.249-366. Çalışmada önemli nispette nâşir Baloch'un değerlendirmelerinden yararlanılmıştır.

² Meselâ, konu edilen eserden kayda değer şekilde faydalanan Suud'lu bir araştırmacı, Arapça dikkat çekici bir çalışma yapmıştır. Değerlendirmesi için bkz. A. Üremiş, "Saad Huzeyfe el-Gâmîdî, el-Fütûhâtü'l-İslâmiyyetü li-Bilâdi'l-Hindî ve's-Sind ve Târîhü'd-Düvelî'l-İslâmiyyetî fi'l-Maşriki hatte'l-Gazvi'l-Moğolî, 711-1231, (:711-1231 yılları Arasında Hind ve Sind Beldelerindeki İslâm Fetihleri ve Moğol Akınlarına Kadar Doğudaki İslâm Devletlerinin Tarihi), Riyad 1996, 617 s.", *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları I/1* (Ocak-Haziran 2001), Malatya, s.209-212

³ Eserin Arapça yazılmış özgün müsveddeleri, Sind feyhlerinde mühim hizmetleri bulunan Benü Tâife mensup Sakîf oğullarından, Sindin Bakhar (Bihar) ve Aror şehirlerindeki "qâdis'in ünlü ailesi Osman b. Ebi'l-'As es-Sekaff'nin torunları tarafından tanzim edilerek asırlarca saklanmıştır. Bkz. Ali Kûfî, a.g.e., Farsça, s.6vd; Arapça, s.10vd; N.A. Baloch, İngilizce değerlendirmeler, s.1

⁷¹ Ashtor, "Decline", 253-86.

karşılığında da hem dünyevî iltifat ve mükâfata nâil olma, hem de Horasan'dan Anadolu'ya kadar her bölgenin fethini uzun uzun anlatan kitaplar bulunduğu halde, Keşmir'den Kanauç'a dek İslâm'ın çeşitli kurumlarıyla birlikte yöredeki yayılışını ortaya koyma hususundaki eksikliği giderme gayesiyle tasnif olunmuştur.⁴

Müslümanların İndus havzasındaki fetih siyasetini Hz. Ömer'den İbn Kâsım'a uzanan bir çizgide gözler önüne seren eserin 613/1216 yılında tamamlanan ve *Fetihnâme* adı verilen Farsça tercümesi, müellifi tarafından hükümdara arz edilmişti. Farklı nüshalardan da bahseden Ali Kûfî (Farsça, s.XV-XXV) eserin adı ve müellifi hakkında bilgi vermez. Ancak, tam tespit edilemeyen ve epeyce de karışık olan adının *Fetihnâme* olduğuna,⁵ iki ayrı yerde de *Tarih-i Hind, ... ve Feth-i Sind*,⁶ ya da *Feth-i Bilâd-i Hind ve Feth-i Sind* şeklinde söylendiğine dair atıfta bulunur.⁷

Ali Kûfî dua faslının ardından bahsedilen Sultanı ve yaptığı işi, yani kitabını över. Daha sonra da eserin tercüme sebebi vs. hakkında teknik bilgi verir (Farsça, s.1-10; Arapça, s.3-14). Bu mukaddimeden sonra -İbn Kâsım'ın mücadeleye girişeceği- Sind racası Dâhir'in; dedesi Sela'ij'in, babası Chach'ın, amcası Chandar'ın, en sonunda da Dâhir'in Aror, Rawar ve Multan'dan Keşmir hudutlarına, Sehwan, Brahmanâbad ve Ermâbil'e hatta Kirman sınırlarına varıncaya dek Sind bölgesindeki hâkimiyet serüvenleri, yerel hükümdarlarla çatışmaları, başka bir kaynaktan rastlanamayacak kadar tafsilâtlı anlatılır (Farsça, s.10-52; Arapça, s.15-71).

Hindu ve Brahmanların yöredeki mücadelelerinin akabinde Hulefâ-i Râşidîn döneminde (632-61) İslâm ordularının "Suğûr-u Hind ve Sind"e başlattığı akınlar ele alınır. Bu akınların tecrübelerinin yanı sıra Mekran valiliğine atadığı Abdullah b. Süvvâr ve Sinân'ın acı sonlarının Muaviye'yi (661-80) Sind'i fethetme çabasına sevk edişi, Mekran'ı hareket üssü hâline getiren Müslümanların Abdülmelik b. Mervân (685-705) zamanında da taarruzlarını sürdürerek İslâm hâkimiyeti dönemini başlatması özgün bir şekilde ortaya konmuştur (Farsça, s.52-63; Arapça, s.72-87).

⁴ Bkz. ... Ali Kûfî, a.g.e., Farsça, s.4vd; Arapça, s.9vd.

⁵ Ali Kûfî, a.g.e., Farsça, s.XVIIvd,8vd,191; Arapça, s.12vd.

⁶ Ali Kûfî, a.g.e., Farsça, s.5; Arapça, s.9

⁷ Ali Kûfî, a.g.e., Farsça, s.190; Arapça, s.239vd.

I. Velid b. Abdülmelik'in hilâfete geçmesiyle (705-15) Irak, Hind ve Sind vilâyetlerinin umumî valiliğini Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffi'ye teslim etmesi, Sind bölgesi için yeni bir devrenin başlaması demek olmuştur. O yüzden bilgiler bu kısımda daha da ayrıntılı hâle gelmektedir. Âdeta âsilerin sığınağı hâline gelen yörede onlara kucak açan Hind Racası Dâhir'in Haccac ile arasının iyice açılması, Sind fütuhâtının daha geniş çaplı şekilde başlatılmasına yol açmıştı. Haccac, Büdil'in hezimetini ve acı sonundan sonra istediği neticeyi alabilmek için, amcasının oğlu Muhammed b. Kâsım es-Sekaffi'yi Sind'in fethine memur etmişti (Farsça, s.68vd; Arapça, s.94vd). İşte bu andan itibaren eserin sonuna dek, Hind vilâyetinin emâretini alan İbn Kâsım'ın; "*Sind Fâtihî*" ünvanını hak ettiği harekâtı esnasında Haccac ile olan tüm münasebetleri akıcı bir üslupla anlatılır (Farsça, s.63vd; Arapça, s.87vd).

Sind beldelerinin birer birer Müslümanların eline geçişinin ve Hind meliki Dâhir ile yakınlarının ortadan kaldırılarak (s.141vd; s.179vd) bölgenin tamamen hâkimiyet altına alınışının hikâye edildiği eserde, Deybul'daki meşhur puthâne (s.75vd; s.103vd), Multan'daki kırmızı altın ve yakuttan yapılmış olan ünlü put (s.183vd; s.230vd), Aror şehrinin büyücüleri (s.170; s.214), Brahmanizm mensuplarının yaşantıları ve dinlerine karışılmaması (s.157vd; s.198vd), Jainlerin doğumu (s.178vd; s.224vd), ona âşık olan Kaira (Gucerat)'nın kralı Druhar'ın kızı Prenses Changi (s.184vd; s.219vd) ve İbn Kâsım'ın öldürülmesinde önemli hisseleri bulunan, hatta bunu itiraf etmekten çekinmeyen Dâhir'in kızları hakkında (s.185-90; s.234-39) da ilginç bilgiler verilir.

Çoğu zaman iki yılı bulan tarih yanlışlıklarına da rastlanan *Fetihnâme* diğer Arap kaynakları ile desteklenip karşılaştırıldığında, Sinân b. Seleme'nin atanmasıyla ilgili bilgileriyle İbn Kuteybe'nin Uyûnu'l-Ahbâr isimli eserine,⁸ Sinân ve Büdil'in şahâdeti gibi pek çok konudaki özgün rivayetleriyle (Farsça, s.57vd,67; Arapça, s.80vd,93) Belâzûrî'nin "*Fütûhu's-Sind*" (Sind Fetihleri) başlığı altında verdiği⁹ sağlam bilgilerin ekseriyetine kaynaklık yapar. Yine Haccâc ile İbn Kâsım'ın münasebetleri konusunda Taberî¹⁰ ve Ya'kûbî'ye¹¹

⁸ N. A. Baloch, Değerlendirmeler, s.15

⁹ Bkz. Belâzûrî, *Fütûhu'l-Buldân*, (nşr. A.E. et-Tıbbâ'-Ö.E. et-Tıbbâ'), Beyrut 1987, s.607vd.

¹⁰ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mulûk VI*, (nşr. M. Ebu'l-Fazl İbrahim), Kahire 1967, s.442,84,96

¹¹ Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî II*, Beyrut 1992, s.288vd.

Yâkut'un da, Multan gibi Sind bölgesi şehirleri hakkındaki¹² rivayetlerinin büyük bölümüne dayanak teşkil eder.

Eser; sadece râvîlerin kendisini delil olarak sunmasıyla değil, dikkate değer belgelerin atlandığını ortaya koyarak da, Arap çalışmalarının en özünü veya eskisi olduğunu göstermektedir. Mansûre'nin ismi gibi ki bu şehir, o zaman da var olan ve adının geçmesi gereken, şimdi de bulunan bir yerdir ve Halife Mansûr zamanında kurulmuştur (753).¹³ Bu da gösteriyor ki eser, Mansûre'nin inşasından önce yazılmıştır. Maswahi, Manjabari ya da Annari gibi önemli şehirlerden Belâzûrî ve İbn Havkal gibi Sind hakkında yazan erken dönem müellifleri bahsettiği halde kaynağımızın bahsetmemesi, çalışmanın çok daha önce yapıldığını göstermektedir. Öbür taraftan Budist olmayan ve o dönemde orada yaşayan yazar, daha sonradan Hindistan'ın bu bölgesinde yok olan Budistler hakkında bilgi verir.¹⁴ Samanî ve Gaznelilerin hâkimiyetinden sonra onlardan haber kesilir. Muhtemelen Taberî'nin bu konudaki bilgileri de Fetihnâme'den sonradır ki, tüm izler de bunu gösterir. Örnekleri daha fazla çoğaltmadan eserden çıkan sonuçlar, ya da okuyucuyu ulaştırdığı neticeler şöyle özetlenebilir:

- 1- Tüm eserlerin Sind hakkında VIII. yy'ın ilk çeyreğine dair verdiği siyasî, coğrafî, vb. malûmatın Fetihnâme'ye dayandırıldığını söylemek mübalâğa olmaz. Bu durumda eserin; Hind Müslümanları ve oradaki tarihî olaylar ile Güney Asya ve aşağı bölgeleri¹⁵ tarihinin belirli bir safhası hakkında bilgi veren ilk ciddî çalışma olma özelliği taşıdığı ve diğer hâdiselerle hiç ilgilenmediği açıktır.
- 2- Eserden; kapsamlı ve önemli neticelere yol açan seferin çok önceden mükemmel şekilde tasarlandığı, Sind'in stratejik ve lojistik yönlerinin etraflıca araştırılıp, ihtiyaç olabilecek her şeyin îtina ile hazırlandığı,

zaferi sağlayacak çok güçlü ve donanımlı bir ordunun tecrübeli generaller ve askerlerle yola çıkarıldığı, -bir kısmının Muhammed b. Kâsım'ın komutasında kalıp, diğerlerinin de karşı tarafın hazırlıklarını veya tuzaklarını belirlemek için önden gitmesinden- yanlıtıcı plânlar tertiplendiği, -şikâyetler ortaya çıkınca, arkada kalan kumandanlardan Cehm b. Zuhr el-Ca'fi'nin Horasan cephesine gönderilmesinden- ordunun gerisinin de ihmal edilmediği anlaşılmaktadır. Müellifin anlattıklarından da, olayların görgü şahidi olduğu neticesine kolaylıkla ulaşılmaktadır.

- 3- Haccac'ın Vâsıtta'ki plânlama merkezinde İbn Kâsım'dan günlük raporlar alıp talimatlar vermesi, yani düzenli bir iletişim seferin başarısını sağlamıştır.
- 4- Sind'in Budist insanların; dinî liderleri olan Brahmanların ve onların başlarının baskısına karşı rahatsız olduğu, Fetihnâme'nin ortaya koyduğu delillerin yanı sıra İbn Kâsım'ın rahatlıkla başarıya ulaşmasından da anlaşılmaktadır.
- 5- Eser Sind'deki etnolojik dağılım ile Budizm'i ve buradaki krallığın; muasırı Keşmir, Takka, Kannauj, Chitor, Ramal, Kaira ve Kachh gibi diğer ülke yönetimleriyle siyasî münasebetlerini de gözler önüne sermektedir.¹⁶

Böylesine bir kaynağın, revaç görececek Farsça tercümesini hedefleyen Ali Kûfî bunu, bilgilerini zekâsıyla buluşturarak başarmıştır. Bu şekildeki ilk eser olma hüviyetini haiz çeviri 1216'da tamamlanmasına rağmen, 435 yıl boyunca bir şey yapılmamıştır. 1651'de Pencap Üniversitesinin halen mevcut bulunan ilk neşri gerçekleştirmesinin ardından ise pek çok esere kaynaklık etmeye, değişik adlar altında yayınlanıp ismi sıkça duyulmaya başlamıştır.

Fetihnâme'ye Gubernator Mâhrû, Chach'ın oğlu Dâher'in Tarihi anlamında *Târih-i Dâhar-i Chach* ismini verir. Müsveddelerin bazılarında Chach'ın faaliyetleri hakkında bilgi verildiği için *Chach-Nâmâh*, *Sikandar-Nâmâh* denilmiş de olabilir. Ama XVI. yy'ın bitişiyle Tabakât-ı Ekberî ve Zübdetü't-Tevârih'in meşhur müellifleri *Cac-nâme* diye isimlendirdikleri için böyle tanınmaya başladı. 1651 tarihli ilk kopyaları ise *Cac-nâme* dendiği de

¹² Bkz. Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân III*, (nşr. F.A. Cündî), Beyrut 1989, s.90,243vd,303vd; Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân V*, s.263vd.

¹³ Nitekim bu şehrin, ikinci Abbasi Halifesi Ebu Câfer el-Mansûr (754-75)'un kurduğunu dört belgeden ve onun ismine nispetle "*el-Mansûre*" adını alanlardan birisi olduğu hususunda İslâm müellifleri arasında neredeyse ittifak vardır. Örnek olmak üzere bkz. İstahri, *Mesâlik Memâlik* (nşr. M.J. De Goeje), Beyrut ?, s.173; İbn Havkal, *Kitâbu Süreti'l-Arz*, (nşr. J.H. Kramers), Beyrut ?, s.320; İdrisî, *Nühzetü'l-Müşâk fî İhtirâki'l-Âfâk I*, Kahire ?, s.169; Ebu'l-Fidâ, *Takvîmu'l-Buldân*, (nşr. M. Reinaud - M.G. De Slane), Beyrut ?, s.351

¹⁴ Ali Kûfî, a.g.e., Farsça, s.90-2; Arapça, s.120-2; N. A. Baloch, *Değerlendirmeler*, s.11

¹⁵ O yüzdende onun ilk baskıları Güney Asya'nın alt bölgelerinde yapılmış olabilir. Bkz. N.A. Baloch, *Değerlendirmeler*, s.2vd,5

¹⁶ N.A. Baloch, *Değerlendirmeler*, s.16vd

belirtilerek *Târîhu Fethi's-Sind* başlığı altında yapılmıştır. Eser 1817 tarihli bir çalışma da, Muhammed b. Kâsım'ın faaliyetlerinden bahsedilmiş olması sebebiyle *Târîh-i Kâsımî* diye de isimlendirilmiştir. Bu çerçevede en geniş şekilde Sind'in fethiyle ilgilendiği için ona *Fetihnâme-i Sind* denilmiş olması gayet tabiidir.¹⁷

Bahse konu eser XIX. yy'ın sonlarına doğru bir kısım çalışmalarda tamamen veya kısmen tercüme edilmeye başlanmıştır. Onu Lt. T. Postans 1838-41'lerde İngilizce'ye çevirdi. Ayrıca Henry Elliot bir çok tarihî olayı da içine alacak şekilde aynı dile aktardı. Bu tercüme daha sonra da John Dowson tarafından gözden geçirilip 81 daktilo sayfası hâlinde 1867'de basıldı. Elliot ve Dowson kaynağın ehemmiyetini isabetle fark etmiş olacak ki, eserlerinde¹⁸ Fetihnâme'den oldukça geniş bir şekilde yararlanıp neredeyse tümünden yayınladılar.¹⁹

Aynı sürelerde çalışmanın bir müsveddesi de Farsça'nın tam ilk İngilizce çevirisi olarak, Hindistan resmî kütüphanesinde Elphinstone tarafından 1866'da *Tarih-i Hind ve Sind* ismiyle basıldı.²⁰ Elphinstone eser hakkında üç önemli adım atmanın zarurî olduğunu söyler: 1- Fetihnâme'nin yazımını doğru olarak ortaya koymak, bir başka ifadeyle doğru nüshasını (çevirisini) basmak. 2- Arapça kaynaklarının ışığı altında içeriğini ortaya çıkarmak. 3- Bahsedilen coğrafi bölge ve yerleşim birimlerinin tespit ve tanıtımını sağlamak. Tabiatıyla da böyle güç bir işin altına hiç kimse uzun zaman girememiştir.

1900'de Sind Haydarabad'ında Mirza Kalich Beg eseri karşılaştırmalı şekilde uzun bir mesai sonunda İngilizce'ye çevirip bastırıldı. İlk Hintçe tercüme 1900'den önce yapılmışsa da müsvedde hâlinde kalmış, neşredilememiştir. 1923'te Mirza K. Beg bunu Hintçe'ye çevirmek için ele aldıysa da, ancak 60 sayfasını çıkarabildi. M. Hafızu'r-Rahman 1938'de Bahawalpur'da Mirza K. Beg'in İngilizce tercümesine dayanarak eseri Urduca olarak yayınlamıştı.²¹

Elphinstone'nin çerçevesini çizdiği zor işe kalkışarak bu husustaki ilk önemli adımı atan, Bombay Jogeshwari'deki İsmailiye Kolejinde Arapça

¹⁷ N.A. Baloch, Değerlendirmeler, s.6vd.

¹⁸ Bkz. H.M. Elliot ve J. Dowson, *The History of India as Told by Its Own Historians : The Mohammadan Period I*, Londra 1876 (ikinci baskısı, Lahor 1976), s.138-211

¹⁹ N. A. Baloch, Değerlendirmeler, s.8

²⁰ Bkz. Elphinstone, *History of India*, Londra 1866

²¹ N. A. Baloch, Değerlendirmeler, s.9vd.

Profesörü Dr. U.M. Dâvud Bûtâ (Dâudpota) bunda büyük ölçüde başarılı olmuştur. Yazar büyük bir itina ve dürüstlikle ibareleri farklı nüshalardaki ifade ve rivayetlerle teyitleyip, zıtlık veya farklılıkların ortasını bulmaya çalışmıştır. Eseri tahkik ederken daha önceki çalışmaların eksikliklerini de göz önüne almış ve bir dilci olarak düzgün ifadelerle Farsça'ya çevirip, 1939'da neşretmiştir.²²

Dâvud Bûtâ kitaptaki ifadelerin doğruluğuna dikkat çekmiş, küçük zaman veya olay boşluklarını da erken Arapça kaynakları inceleyip doldurmuştur. Yazmış olduğu 19 sayfalık girişte önemli tarihî hâdiselerin arka plânlarını ve olayların geçtiği yerel coğrafyayla ilgilerini incelemiştir. Böylesi önemli tarihî sorulara ya da bunların dönemlerle ilgisi gibi tartışmalı konulara cevap vermeye gayret etmiştir.

Eseri İngilizce'ye tercümeyle hedefleyen N.A. Baloch,²³ evvelkilerin çabalarını dikkate almanın yanı sıra coğrafi ve tarihî sorularla ilgili bilgi sunabilmek için, 1943-54 arasında Sind'i dolaşıp incelemelerde bulunmuştu. Bu arada Fetihnâme'nin iki önemli müsveddesi dikkatini çekmiş ve ilk baskısını görme ihtiyacı hissetmişti. İki nüshanın Rampur (Hindistan), ve Talpur (Haydarabad Sind, Pakistan) kütüphanesinde bulunduğunu öğrenmiş, tetkikleri bunların D. Bûtâ'nın kullandığı özgün nüshalar olduğunu göstermişti. Çalışmaları sırasında Dâvud Bûtâ'nın sıkça başvurduğu çok eski bir müsveddeyi de Pencab Üniversitesi Kütüphanesinde görmüştü. Baloch araştırmaları esnasında Calcutta kütüphanesinde 9 Ekim 1871 tarihli bir el yazması, daha sonra Sind Haydarabad'ının Talpur'unda Hintçe'ye tercüme edilmiş Alâüddin Sammah'a ait çok hatalı bir kopyaya da rastlamıştı.

Yazar, üzerinde bu kadar önemli çalışmanın yapıldığı eserin neşir faaliyetlerini yürütürken beş farklı nüshayı²⁴ karşılaştırıp, bazı yerlerde ufak ilâveler yapmaktan öte gidememişti. İncelediği nüshalar arasında çok küçük farklılıklar olması yüzünden de, şu an elimizde bulunan metnin ortaya çıkmasını sağlayan baskı için esas aldığı Dâudpota'nın Farsça neşrini hemen hemen aynen, olayların geçtiği yerlerle ilgili bilgilerin ağırlıkta olduğu *158 sayfalık İngilizce yorum ve değerlendirmeler bölümünü de ekleyip* yayınlamıştı.

²² Bkz. U.M. Dâvudpota, *Fathnamah-i-Sind (:Chachnamah)*, Delhi, 1358/1939

²³ Bkz. Değerlendirmeler, s. 12vd.

²⁴ Bkz. N. A. Baloch, Değerlendirmeler, s.14vd.

Baloch'un coğrafyayı ayrıntılarıyla irdelediği kısım ve eklediği iki harita; bölgede yaptığı inceleme gezileri sırasındaki müşahedeleri ile birleştirilerek aktarıldığı için, bu kaynağın önemi belki de olduğundan çok daha fazla artmaktadır.

Muhtemelen aslı Arapça olan ve Farsça tercümeleriyle şöhrete ulaşan eserin, Arapça'sının bulunmamasının eksikliğini fark eden Süheyl Zükkâr²⁵ da fazla araştırma ihtiyacı duymamış olmalı ki, Baloch'un Farsça neşrini esas alarak *Fethu's-Sind (Cac-nâme)* adı altında aynen tercüme edip yayınlamıştır. Ama nedense eser ile farklı nüshalarını tanıtan 11 sayfalık "Mukaddime-i Musahhîh" kısmını çevirmeye ve coğrafi bilgilerinde de Baloch'dan faydalandığını belirtmeye lüzum görmemiştir.

Özetle, Ali Kûffî'nin VII. yy'ın başlarına kadar giden çalışmasının önemini pek çok araştırmacı fark etmiş, Elliot ve Dowson eserlerinde Fetihnâme'den geniş ölçüde yararlanarak neredeyse tümünden yayınlanmışlardır. Dâvud Bûta'nın esaslı şekilde tahkik edip Farsça olarak 1939'da Delhi'de yayınladığı eserin baskı ve usulünü esas alan Baloch, *Fathnamah-i Sind (Chachnâmah)* adı altında 1983'te İslâmahad'da neşretmiştir. Bunu S. Zükkâr da Arapça'ya çevirerek, aynı isimleri iç kapağına bırakıp *Fethu's-Sind* adıyla 1992'de Beyrut'ta yayınlamıştır. Burada, çeşitli dillere çevrilmiş olan eseri; Arapça kaynaklarla da karşılaştırarak incelemeli bir şekilde, Türkçe'mize kazandırmaya çalıştığımızı da haber verelim.

Fahameddin BAŞAR*

Prof. Dr. Işın Demirkent, Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması, Dünya Kitapları No 309 (Tarih No 2) İstanbul 2004, XIII + 289 + Ek 1: Angelos Hanedanı Şeceresi + Ek 2: Sözlük + 24 resim + 3 harita.

Bütün Ortaçağ boyunca Bizans İmparatorluğu'nun merkezi olan İstanbul, 1204 yılı Nisan ayında Haçlılar tarafından zapt edilerek yağmalanmış ve "şehirlerin kraliçesi" olarak bilinen bu şehir bin yıldan fazla bir süre devam eden elde edilemez özelliğini kaybetmişti. Görünüşte "kutsal toprakları Müslümanların elinden almak", ama aslında Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için XI. yüzyıl sonlarından itibaren doğuya seferler düzenleyen Haçlılar, tarih literatüründe "Haçlı Seferleri" olarak bilinen bu seferlerin dördüncüsünde asıl niyetlerini ortaya koymuş ve 1204 yılı İlkbaharında İstanbul'a geldikleri vakit, o sırada Bizans'ın içinde bulunduğu taht mücadelesinden de yararlanarak İstanbul'u zapt edip yağmalamış, ateşe vermiş ve her tarafı korkunç bir şekilde tahrip etmişlerdi. İstanbul'un tarihinde o zamana kadar görülmemiş olan bu yağma ve tahribat, çağdaş Bizans tarihçileri ile Avrupalı yazarlar tarafından çeşitli kitap ve araştırmalarda anlatılmıştır. 2004 yılı, Lâtinlerin Dördüncü Haçlı Seferi sırasında İstanbul'u zapt ve yağmalamasının 800. yıldönümü idi ve bu vesileyle ülkemizde ve Avrupa'nın birçok yerinde pek çok kongre ve toplantı yapılmış, kitap ve makaleler yayımlanmıştı. Bu yıldönümü vesilesiyle hocamız Prof. Dr. Işın Demirkent de, Lâtinlerin İstanbul'u zapt edip korkunç bir şekilde yağmaladıkları sırada şehirde bulunan ve olayların görgü tanığı olan Bizans tarih yazarı Niketas Khoniates'in *Historia* adlı eserinin son kısmını *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206). İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması* (Dünya Yayıncılık, İstanbul, Ağustos 2004) adıyla Türkçe'ye tercüme ederek, çok sayıda notlar ve açıklamalarla birlikte yayımladı.

²⁵ Bkz. S. Zükkâr, a.g.e., s.11

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Bizans tarih yazarlarının eserleri hem Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu'nun, hem de Bizans'a komşu olan başka milletlerin tarihi hakkında ayrıntılı bilgi vermektedirler. Bu eserlerden birisi de 1155-1220 yılları arasında yaşadığı tahmin olunan ve Phrighya bölgesinde doğmuş olan Niketas Khoniates'in *Historia* adlı kitabıdır. Önce Paphlagonia bölgesinde vergi danışmanı olan, ardından Bizans sarayında "imparatorluk sekreteri" ve daha sonra "yüksek hakim", "vali" ve "maliyeci" gibi görevler yapan, İstanbul'un zaptından sonra İznik'te kurulan Bizans Devleti'nde de yine imparatorluk sarayında idareci olan Khoniates'in, bölüm olarak düşünebileceğimiz 21 kitaptan oluşan geniş kapsamlı eseri, 1118-1206 yılları arasındaki olayları anlatmaktadır. Araştırmacıların tespit ettiğine göre Niketas eserini 1185 yılında yazmaya başlamış, İmparator Manuel Komnenos'un 1180'de ölümünden sonra 1206 yılına kadar gelen olayları ise İstanbul'un Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Haçlılar tarafından zaptından sonra başkenti terk edip kaçtığı İznik'te kaleme almıştır. Onun eseri ilk defa, Münih Üniversite Kütüphanesi'nde bulunan iki nüshası karşılaştırılmak suretiyle 1557 yılında Basel'de H. Wolf tarafından neşredilmiş, bundan yaklaşık yüz yıl kadar sonra ise C. A. Fabrot tarafından 1647'de ikinci neşri yapılmıştır. Eser üçüncü defa 1835'te I. Bekker tarafından Bonn Corpusu'nda yayımlanmıştır.

Bizans tarihi için olduğu kadar Balkan devletleri ile Anadolu Türk tarihi için de önemli bir kaynak olan bu eserin 1143-1180 yılları arasını içine alan ilk yedi kitabı kısa bir süre önce, *Niketas Khoniates. Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)* adıyla merhum hocamız Prof. Dr. Fikret Işıltan tarafından dilimize çevrilerek Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanmıştı (Ankara 1995). Niketas'ın *Historia*'sının İstanbul'un zaptı ve yağmalanması ile ilgili olan son kısmı ise Prof. Dr. Işın Demirkent tarafından dilimize kazandırıldı. Bu çalışma, aynı zamanda İstanbul'un Lâtinler tarafından zaptı ve yağmalanmasının 800. yıldönümü olan 2004 yılında yayımlandığı için ayrı bir önem taşımaktadır. Daha önce, Bizans tarihçilerinden Mikhail Psellos'un *Khronographia*'sı ile Ioannes Kinnamos'un *Historia* adlı eserlerini de Türkçe'ye çevirerek (*Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı. 1118-1176*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001) tarih araştırmacılarının hizmetine sunmuş olan Prof. Dr. Işın Demirkent'in notlar ve açıklamalar ile yayımlanmış

olduğu bu eser, Niketas'ın kitabının son kısmı olan 597-868. sayfalarını kapsamakta olup 1195-1206 yılları arasındaki olayları hikâye etmektedir. "Bonn Neşri" olarak adlandırılan *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* serisi içinde I. Bekker tarafından Grekçe metin, Latince tercüme şeklinde yayımlanan Niketas Khoniates'in *Historia*'sı esas alınarak Almanca ve İngilizce çevirilerinden de yararlanmak sureti ile Türkçe'ye tercüme edilmiş olan bu eser, Demirkent'in yazmış olduğu Önsöz (s. XXI-XXIII) ve Giriş (s. XXC-XXXIII) kısımlarından sonra "İmparator Aleksios Angelos (1195-1203)" (s. 1-118), "İsaakios Angelos'un Oğlu Aleksios ile Beraber İkinci İktidarı (1203-1304)" (s. 119-136), "Murtzuphlos Adıyla da Bilinen Aleksios Dukas'ın İktidarı (1204)" (s.137-160), "İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması" (s. 161-236) ve "Niketas Khoniates'in *Konstantinapolis Tarihi*'nden Heykellerle İlgili Kısım" (s. 237-248) başlıklı beş ana bölümden meydana gelmektedir. Esere ilâve edilmiş olan Ekler kısmında ise Angelos Hânedanı'na ait bir soy kütüğü (Ek 1, s. 249) ile metinde geçen terim ve unvanları açıklayan Sözlük (Ek 2, s. 252-256) yer almaktadır. Bibliyografya (s. 257-272) ve Genel Dizin (s. 273-289)'den sonra ise dönemle ilgili 3 harita ile yine konuya ait olan 2'si kitap içerisinde olmak üzere 24 resim bulunmaktadır.

Prof. Dr. Işın Demirkent, eserin Giriş kısmında Niketas Khoniates'in hayatı ve tarih eseri *Historia* hakkında geniş bilgi vermiş; eserin daha önce yapılmış olan neşirleri ile Bizans ve Türk tarihi bakımından kaynak değerini belirtmiştir.

Niketas Khoniates'in Historia'sı'nın birinci bölümünde (s. 1-119), 1195-1203 yılları arasında imparatorluk yapmış olan III. Aleksios Angelos dönemindeki olaylar incelenmiştir. Burada Aleksios'un tahta çıkışından itibaren Haçlıların Haliç'e girerek şehri kuşatıp yangın çıkarmaları ve imparatorun başkentten kaçışına kadar geçen 8 yıllık süre içerisindeki olaylar, İmparator Aleksios'un Büyük Kilise (Ayasofya)'de taç giymesi, imparatorluk içerisinde meydana gelen isyanlar, Kıbrıs Krallığı ile olan ilişkiler, Trakya'da Ulahlar ve Bulgarlarla olan mücadeleler, Anadolu'da Türklerle yapılan savaş ve antlaşmalar, önemli devlet görevlerine yapılan tayinler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu bölüm, hapiste bulunan Genç Aleksios'un imparatorun yanından kaçarak Alman Kralı Philippe'in yanına gitmesi, Haçlıların İstanbul

için birleşmesi ve hazırlıkları, Haçlıların İstanbul önlerine gelmeleri, Haçlı filosunun zinciri kırıp Haliç'e girmesi, Bizans ve Haçlı kuvvetlerinin ilk karşılaşması, Haçlıların kuşatma sırasında İstanbul'da çıkardığı ilk yangın (17 Temmuz 1203), İmparator III. Aleksios'un Haçlılara karşı başarısız saldırısı, başkentten kaçıışı ve İmparatorun kişiliği hakkında verilen bilgi ile bitmektedir.

Kitabın 119-136. sayfaları arasında yer alan ikinci bölümünde İmparator II. Isaakios Angelos'un, oğlu Aleksios ile beraber ikinci iktidarı döneminde (1203-1204) meydana gelmiş olan olaylar anlatılmıştır. İmparatoriçe Euphrosyne ve akrabalarının tutuklanması olayı ile başlayan bu bölümde Lâtinler ile yapılan antlaşmalar, Lâtinlerin İstanbul'da oturan Müslüman tacirlere saldırısı, Lâtinlerin ikinci defa İstanbul'da çıkarmış olduğu yangın (19 Ağustos 1203) ve bu yangında yok olan değerli eserler, eski imparator III. Aleksios'un tekrar tahtı ele geçirme plânları, IV. Aleksios'un amcası III. Aleksios'a karşı Lâtinler ile birlikte bir sefer düzenlemesi, İmparator II. Isaakios Angelos'un batıl inançları, şehir halkının muhteşem Athena heykelini yok etmesi ve heykelin tasviri, Lâtinlerin başkenti yağmalamaları, şehir halkının Lâtinlerin yaptıkları yağma ve işkencelerden duydukları acı, Aleksios Dukas Murtzuphlos'un Lâtinlerle yaptığı savaş, şehir halkının İmparator IV. Aleksios'a karşı isyanı ve başlarına geçecek yeni bir imparator bulma çabaları, halkın imparator adayı olarak Nikolaos Kanabos'u tercih etmesi ve IV. Aleksios'un buna karşı çıkması, Murtzuphlos'un tahtı ele geçirme plânları ve Aleksios'u kandırarak hapse attırması, Murtzuphlos'un Nikolaos Kanabos ile imparatorluk mücadelesi ve nihayet Aleksios'un hapiste öldürülmesi gibi konular işlenmiştir.

Eserin üçüncü bölümünde (s. 137-160) ise Murtzuphlos adıyla da bilinen Aleksios Dukas'ın Lâtin işgali öncesinde kısa süren saltanat dönemi (1204) ele alınmıştır. Burada yeni imparator Murtzuphlos'un Lâtin kuşatmasına karşı aldığı tedbirler, onun Flandre kontu Baudouin ile yaptığı savaş, Lâtinlerle barış görüşmelerinin yapılması ve bu sırada bir hile ile Lâtinlerin onu yakalamak istemeleri, Lâtinlerin İstanbul'a hücum için hazırlanmaları ve Haliç surları tarafından başkente saldırıları, Lâtinlerin şehre girmesi, Aleksios Dukas'ın umutsuz bir şekilde karşı koyma çabaları, Lâtinlerin İstanbul'u tekrar ateşe vermeleri (12/13 Nisan 1204), şehir halkının şehri terk etmeye çalışması,

İmparator Aleksios Dukas Murtzuphlos'un III. Aleksios'un karısı Euphrosyne ve kızlarıyla şehirden kaçıışı üzerine Konstantinos Dukas ve Konstantinos Laskaris'in imparatorluk için mücadeleye girmesi ve Laskaris'in halkı direnmeye çağırması gibi olaylar anlatılmıştır. Bu bölüm, Lâtinlerin şehri yağmalamaya başlaması ve halka yaptığı vahşet dolayısıyla kitabın yazarı Niketas'ın ağıtı ve Lâtinlerin kendi dinlerinden olanlara yaptıkları zulüm, Niketas'ın İstanbul'un Lâtinlerin eline geçtikten sonra yaptıkları vahşet, gasp, yağmalama, tecavüz ve katliam hakkında *Kitab-ı Mukaddes*'den yaptığı alıntılarla duygularını dile getirmesi ve onun Lâtinlerin eline geçen başkent için çektiği üzüntü ile şehrin nasıl tahrip edildiği ve küçük düşürüldüğü hakkında söylediği acı sözlerle bitmektedir.

Eserin asıl önemli kısmı ise Haçlıların İstanbul'u kuşatması, zaptı ve yağmalaması ile ilgili olan dördüncü bölümüdür. Kitabın 161-236. sayfaları arasında yer alan bu bölüm, önceki bölümün sonunda olduğu gibi Niketas'ın *Kitab-ı Mukaddes*'den yaptığı alıntılarla başlamakta ve Lâtinlerin İstanbul'un her yerinde giriştikleri korkunç yağmalamanın anlatıldığı cümlelerle devam etmektedir. Kitabın yazarı Niketas ve ailesinin yaşadıkları zor durum ve Venedikli bir tacir olan Domenico sayesinde ailesiyle birlikte İstanbul'dan kaçarak nasıl kurtulduklarının da anlatılmış olduğu bu bölümde Lâtinlerin İstanbul'u zapt ettikten sonra kendi aralarında kura ile imparatorluk topraklarını paylaşmaları, İstanbul ve ülkenin diğer bölgelerini idare edecek hükümdarların seçimi için toplantı yapmaları, İstanbul'un ilk Lâtin hükümdarı olarak Baudouin de Flandre'nin seçilmesi; Baudouin'in hâkimiyeti altına almak için Trakya bölgesine yürümesi, Lâtinlerin ileri gelen reisleri arasındaki anlaşmazlıklar, Kral Baudouin'in Anadolu'ya sefere çıkması ve İstanbul'un işgali üzerine İznik'e çekilmiş olan Theodoros Laskaris ile yapılan savaş, Lâtinlerin Bursa'yı kuşatması, Tesalya bölgesinde yapılan hâkimiyet mücadelesi ve Atina kuşatması, Aleksios Dukas Murtzuphlos'un Lâtinler tarafından yakalanarak öldürülmesi, Lâtinlerin Anadolu ve Trakya'da başarılar kazanması, eski imparator III. Aleksios'un imparatorluk alametlerini Lâtinlere teslim etmesi, Bulgarların Lâtinlere karşı Bizanslıları kışkırtması, Lâtinlerin isyan eden şehirlerden Arkadiopolis'te (Lüleburgaz) yaptığı katliam ve Adrianapolis'i (Edirne) kuşatması, Kaloyan'ın Lâtin ordusunu tuzağa düşürmesi ve ilk İstanbul Lâtin hükümdarı Baudouin'in esir alınması, Kaloyan'ın Lâtinleri yenerek

Serez'i zapt etmesi, Baudouin'in kardeşi Henri'nin Kaloyan'a karşı sefere çıkması, Edirne ve Dimetoka'yı kuşatan Lâtinlerin ağır kayıplar vererek dağılması, Lâtinlerin Anadolu'dan çekilmeleri, Bizanslıların kendi aralarında iktidar savaşları, Laskaris'e karşı mücadele eden Manuel Mavrozomes'in gücünü arttırmak istemesi ve Türklerle ittifak yaparak kızını Selçuklu hükümdarı Keyhüsrev'le evlendirmesi, Theodoros Laskaris'in onu yenmesi ve Ege bölgesinde hâkimiyet kurması, Trakya'da Türklerle yapılan mücadele, İznik İmparatoru Theodoros'un Sultan Keyhüsrev ile antlaşma yapması, Keyhüsrev'in Antalya üzerine seferi ve Baudouin'in kardeşi Henri'nin Lâtin kralı ilân edilmesi gibi olaylar hakkında bilgi verildikten sonra Lâtinlerin İstanbul'da bulunan mezarları ve eserleri tahrip etmeleri, Niketas'ın şehrin yağmalanması yüzünden çektiği acı anlatılmış ve nihayet bu bölüm Henri'nin 1206 yılında İskit ve Ulahlara karşı bir sefere çıkması ile son bulmuştur.

Eserin son bölümünde (s. 237-248) ise "Niketas Khoniates'in *Konstantinapolis Tarihi*'nden Heykellerle İlgili Kısım" başlığı altında İstanbul'da bulunan heykellerin tasviri ve Lâtinlerin bu heykelleri nasıl tahrip ettikleri ayrıntılarıyla ifade edilmiştir. Bizans imparatorlarının mezarlarının dahi Lâtinler tarafından soyulduğunun belirtilmiş olduğu bu bölümde Konstantinos Forumu'ndaki büyük Hera heykeli ile Anemodulion (Rüzgârın Kölesi) heykelinin ateşe atılıp eritilmesi, İstanbul'a getirilmiş olan muazzam büyüklükteki Herakles heykelinin tasviri ve bu heykelle birlikte Remus, Romulus ve Skylla heykellerinin de yok edilmesi ve şehirde bulunan diğer heykeller tasvir edilmiştir.

Görüldüğü gibi, bir görgü tanığı olan Niketas Khoniates'in anlattıklarına göre Lâtinler İstanbul'u ele geçirdiklerinde, Birinci Haçlı Seferi sonunda 1099'da Kudüs'ü zapt ettikleri zaman yaptıkları gibi bu şehri de korkunç bir vahşetle yağmalamışlardı. Nitekim Haçlılar, Birinci Sefer esnasında Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'ta, Üçüncü Sefer sırasında Kıbrıs'da devlet kurmuş; 1204 yılı İlkbaharında düzenledikleri Dördüncü Sefer sonucunda ise Bizans'ın başşehri İstanbul'u zapt ederek korkunç bir şekilde yağmalamışlar ve böylece asıl amaçlarının ne olduğunu göstermişlerdi. Tarihte hiçbir şehir bu şekilde tahrip edilip yağmalanmamıştı. 900 yıl boyunca Hıristiyan dünyasının merkezi olan İstanbul bu yağma sonunda bütün ihtişamını, zenginliğini, sanat eserlerini,

her şeyini bir daha yerine gelmeyecek şekilde kaybetmişti. Zira bu sırada bütün kiliseler, manastırlar, saraylar ve kütüphaneler yağma edilmiş; paha biçilmez sayısız ikon, kutsal emanet ve değerli eşya ya üzerlerindeki altın, gümüş ve kıymetli taşlar sökülüp alınmak maksadıyla parçalanıp tahrip edilmiş veya çalınıp götürülmüştü. Hıristiyanlığın en kutsal kilisesi Ayasofya'ya atlarıyla giren Haçlı savaşçıları duvarları süsleyen ikonları, ipek halıları çalmışlar veya yırtıp parçalamışlardı. İstanbul'un her yeri aynı akıbete uğramıştı. Zaptından 57 yıl sonra şehri terk etmek zorunda kalan Venedikliler, imparatorluk merkezindeki kültür ve sanat eserlerinin birçoğunu toplayıp kendi şehirlerinin kiliselerini, saraylarını, meydanlarını süslemek üzere alıp götürürlerken, Fransız ve Flamanlar taşıyabilecekleri eşya dışında her şeyi en ilkel insanlara yaraşır şekilde tahrip etmişlerdi. Böylece Haçlılar, 1096'da başlattıkları ilk seferden itibaren sergiledikleri doğuya yerleşme arzularını ve Bizans'a karşı olan asıl niyetlerini İstanbul'un zaptı ile daha açık bir şekilde ortaya koymuşlardı.

Bütün bu olayların görgü tanığı olan ve bu bilgileri bize ulaştıran Niketas Khoniates, özellikle İstanbul'un Haçlılar tarafından zaptı ve yağmalanmasını büyük bir keder içinde adeta insanın yüreğini sızlatan bir şekilde acıklı bir tarzda anlatmış, şehrin başına gelen bu felâketi tasvir ederken genelde *Kitab-ı Mukaddes*'den aldığı cümleleri kullanarak duygularını daha da dokunaklı bir şekilde ifade etmiştir. Ancak bununla kalmayıp antik kültürün temsilcisi Homeros'un *Ilyada* ve *Odesseia*'sından aldığı dizeleri sık sık tekrarlayarak antik dönemin edebiyatını ve mitolojinin pek çok motifini de eserinde kullanmıştır.

Niketas'ın eserinde ayrıca, sadece İstanbul'un Haçlılar tarafından zaptı ve şehrin feci bir şekilde yağmalanması değil, bu olayı takip eden zaman içinde Anadolu ve Yunanistan topraklarında yapılan Haçlı yayılması da anlatılmıştır. Bunun dışında eserde, Bizans İmparatorluğu'nun Balkanlar'da Bulgar hükümdarları ile mücadelesi ve Sırp'lar ile olan ilişkileri de oldukça geniş bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Ayrıca eserde Bizans İmparatorluğu ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında cereyan eden savaşlar ile siyasî ve ticarî ilişkilere de yer verilmiştir. Bundan dolayı Prof. Dr. Işın Demirkent'in Türkçeye çevirmiş olduğu Niketas Khoniates'in *Historia* adlı hacimli eserinin bu son kısmı sadece Bizans İmparatorluğu açısından değil, Anadolu Türk tarihi bakımından da büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca bu eser, Bizans ve İstanbul tarihi yanında

Balkan devletleri ile Türkiye Selçuklu Devleti hakkında araştırma yapacak olanlar için de vazgeçilmez çağdaş bir kaynaktır. Üstelik bu çalışma, Bizans Devleti tarihi ile Haçlı Seferleri tarihi alanında ülkemizde yetişmiş az sayıdaki uzmandan birisi olan hocamız Prof. Dr. Işın Demirkent'in, yazarının çok ağır bir ifade kullanmış olmasına rağmen sade ve akıcı bir üslûpla yaptığı tercüme ve çok sayıda kaynak ve araştırma eserden yararlanarak ilâve etmiş olduğu notlar ve açıklamaları ile okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Prof. Dr. Demirkent, eseri okuyan herkesin kolaylıkla anlayabilmesi için transkripsiyon kullanmamış ve Türkçe imlâyâ dikkat etmiştir. Eserin sonunda yer alan eklerin birincisinde Angelos Hanedanı'nın soy kütüğü verilmiş, ikincisinde ise eserde geçen unvan ve teşkilâtla ilgili terimler için bir sözlük hazırlanmıştır. Bibliyografya ve Kısaltmalar'dan sonra Genel Dizin'in yer aldığı kitapta "Dördüncü Haçlı Seferi Ordularının İstanbul'a Gelişi (1202-1203)", "İstanbul'un Dördüncü Haçlı Seferi Orduları Tarafından Kuşatılması ve Zaptı (1203-1204)" ve "Dördüncü Haçlı Seferi ve Sonrasında Anadolu ve Yunanistan" olmak üzere dönemle ilgili üç harita bulunmaktadır. Eserin sonuna ise konuyla ilgili 22 resim konulmuştur. Prof. Dr. Işın Demirkent tarafından yayına hazırlanmış olan *Niketas Khoniates'in Historia'sı* bütün bu yönleriyle araştırmacıların müracaat edecekleri önemli bir kaynak, tarih okuyucuları ile Türk aydını için vazgeçilmez bir başvuru kitabıdır.

TARİH DERGİSİ MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Makale yazarının; adını, soyadını, adresini (iş adresini), telefon numaralarını ve e-posta adresini,
2. Banka Hesap Numarası ve Şubesini bildirmesi,
3. Makalenin 4 adet kopyası ile bir adet disket kaydının (Metin PC, Word'de Times New Roman 11 punto ve 1 satır aralığı ile yazılmalı, Sayfa Yapısı, A 4 Yatay, her kâğıda iki sayfa, Alt boşluk 0.75, Üst boşluk 0.75, Sağ boşluk 1.17 ve Sol boşluk 1.17, Cilt boşluğu ile Alt-Üst bilgi boşluğu bırakılmayacak şekilde oluşturulmalı, kısaca mümkünse derginin son sayısının sayfa yapısına uygun olmalı) gönderilmesi,
4. Son tashihten sonra makalenin 2 nüsha hâlinde teslim edilmesi,
5. Üç adet temlikname imzalanması,
6. Çeviri gönderenlerin mutlaka makalenin yabancı dildeki orijinal kopyasını göndermesi, ayrıca makalenin tam bibliyografik künyesini (derginin tam adı, yazarı, baskı yeri, yılı, cildi, sayısı ve sayfaları) bildirmesi,
7. Makalenin başına Türkçe özet ve anahtar kelimeler, makalenin sonuna İngilizce özet ve anahtar kelimeler konulması gereklidir.

Diğer Hususlar:

1. Tarih Dergisi, İ.Ü. Rektörlüğü'nün ilan ettiği 4 yayın döneminin ikisinde ve yılda 2 sayı olarak yayınlanır.
2. Makaleler üç hakeme gönderilir ve üç hakemden ikisinin olumlu raporu üzerine yayınlanır.
3. Makaleler gönderiliş sırasına göre hakem listesine alınır.
4. Makaleleri yayınlanan yazarlara yayın yönetmeliğine göre İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nce te'lif ücreti ödenir.

İrtibat Adreslerimiz ve telefon numaralarımız:

Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik (409 no'lu oda), Arş. Gör. Cihan Piyadeoğlu (408 no'lu oda).

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Laleli/İstanbul.

212 455 57 00 / 15913, 15898

Cep: 0 555 325 28 27, 0 533 734 98 44

e-mail: tarihdergisi@hotmail.com

İ.Ü. Yayın No.: 4632

I S S N 1015-1818

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH DERGİSİ

PROF. DR. İŞİN DEMİRKENT
HATIRA SAYISI

2005

Sayı 42

İSTANBUL 2007